

Szemelvények egy gazdag életműből

Kovách Géza: Válogatott tanulmányok. Válogatta és szerkesztette Héjja Julianna Erika, Erdész Ádám. Szabadság-Szobor Egyesület, Arad 2015. 320 old.

Nemes gesztust gyakorolt az aradi Szabadság-Szobor Egyesület, amikor 2015-ben, Kovách Géza aradi helytörténész születésének 90. évfordulója alkalmából megjelentette ezt a válogatott tanulmányaiából összeállított kötetet. Az egyesület elnöke, Király András írja a kötet előszavában Kovách Géza pedagógiai érdemeit méltatva, hogy annak idején diákjai közül csak kevesen tudták, hogy a pedagóguson túl létezik egy másik Kovách Géza is: a kutató, a történész. Számomra, és gondolom jó pár későbbi generációhoz tartozó történész számára, ez pont fordítva volt. Mi nem ismertük, nem ismerhettük a középiskolai tanárt, nekünk Kovách Géza neve összeforrott a Binder Páléval és *A céhes élet Erdélyben* című közös munkájukkal, valamint a zilahi céhek történetével. Pedig az 1925. december 22-én Székelyudvarhelyen született Kovách Géza valóban sokoldalú személyiség volt: tanár, történész, néprajzkutató, irodalmár. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem elvégzése után 1948–1951 között Jakó Zsigmond tanársegédéként tevékenykedett az egyetem középkortörténeti tanszékén. Amikor 1951-ben eltávolították, Aradra helyezték át, előbb általános iskolai, majd középiskolai tanárnak. Habár az őt ért méltánytalanságot élete végéig sérelmezte, verbéli történészként a munkát ott sem hagyta abba, minden szabad idejét a kutatásnak szentelte, a kutatásra áldozta. Ezen tények ismeretében még inkább felértékelődik a Kovách-életmű, a hat folyóméter terjedelmű Kovách-hagyaték, amely végakarátának megfelelően biztos helyre, a Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltárába, Gyulára került.

A kötet tanulmányait Erdész Ádám, a Békés Megyei Levéltár igazgatója, valamint Héjja Julianna Erika, a Békés Megyei Levéltár főlevéltárosa válogatták, és a szerkesztőmunkát is ők végezték. A 320

oldal terjedelmű könyv három fejezetre oszlik, és három bevezetőt tartalmaz. Az első bevezető egy rövid visszaemlékezés, Király András államtitkár, az aradi Szabadság-Szobor Egyesület elnökének a tollából született, s *Megkésett nekrológ* a cím. A második bevezetőben a Kovách-hagyaték gondozója, Héjja Julianna Erika Kovách Géza életrajzát, tudományos munkásságát foglalja össze. Végül pedig Erdész Ádám ismerteti a tanulmányok válogatásának a szempontjait.

Kovách Géza helytörténészként, gazdaságtörténészként nagy figyelmet fordított a Partium és a Bánság, ezeken belül pedig Aradnak és környékének a történetére. Az első fejezet ennek megfelelően hat alaposan dokumentált agrártörténeti tanulmányt foglal magába a Temesi Bánság mezőgazdaságának a fejlődéséről a török kiűzése utáni időkben, Ugocsa megye parasztságáról az úrbérrendezéskor, a Szatmár megyei jobbágyviszonyokról az 1774-es úrbérrendezés idején, a Mária Terézia-féle úrbérrendezés utáni jobbágyviszonyokról, a majorsági gazdálkodás elterjedéséről Arad megyében, valamint Arad-Hegyalja szőlészetéről. Hatalmas forrásmenynyiséget feldolgozva komoly számításokat végzett, ahogyan azt a rengeteg táblázat is bizonyítja. Tette mindezt még a számítógépes adatfeldolgozás segítségével. Számításai és az ezek alapján levont következtetések mindmáig helytállóak.

A második fejezet Kovách Gézát, az ipartörténetst idézi meg, s a kézművesek és a céhek történetéről szól két tanulmány erejéig. Ezek közül az elsőt, *A mesterségek és céhek elterjedése Arad megyében a XVIII. és XIX. században* címűt az egész tanulmánykötet legértékesebb darabjának tartom, hiszen ez egy mind ez idáig nyomtatásban meg nem jelent Kovách Géza-tanulmány. A második tanulmány a

mezővárosi kézművesség elterjedéséről szól a 18. század első felében a Bánság és a Körösök vidékén.

A harmadik fejezet a *Historiográfiai írások* címet viseli. Először áttekinti a legelső monográfiákat és demografikus leírásokat Arad megyéről, aztán történész elődjeiről, Márki Sándorról és Gávai Gaál Jenőről emlékezik meg. Úgy érzem, Márki Sándor történészi és pedagógusi munkájának a méltatásába saját történészi és tanári ars poeticáját is belefoglalja, amikor ezt írja: „Márki meleg szavai a szülőfölddel, a munkahellyel szembeni önzetlen elkötelezettséget hirdetik. Azt a meggyőződést, hogy a múlt szeretete, kutatása, a széles tömegekkel való megismertetése igazi humánus feladat, s hogy a tudós nem mehet el szóltanul a múlt értékei mellett. A múlt értékeinek szeretete, a szülőföld, a munkahely szeretete is, mindenekelőtt pedig az emberek szeretete mély társadalmi kötelezettség.” Egy másik tanulmányban bemutatja az aradi és temesvári zsidó hitközösségek levéltárait, majd legvégül egy jó rálátással bíró áttekintést nyújt a romániai magyar történetírás második világháború utáni viszontagságos helyzetéről, arról, hogyan sikerült a nyelvi nehézségek, a pártcenzúra és a hatalom kiszolgáltatásának

kényszere között mégis maradandót alkotni. Néha elengedhetetlen volt egy Marx vagy Lenin idézet, esetleg Erdély ősi román földnek minősítése ahhoz, hogy egy munka megjelenjen. A kötet tanulmányaiából is kiténik, hogyan köt kompromisszumokat Kovách Géza a diktatúra éveiben anélkül, hogy önmagát kompromittálná.

Összességében véve a tanulmánykötet hű keresztmetszetét adja Kovách Géza tudományos munkásságának. A kötet értékét jelentősen növelte volna, ha belekerül Kovách Géza bibliográfiája. Ahogyan azt megtudhatjuk, a Kovách-életmű bibliográfiai feldolgozása még nem történt meg. Úgy érezzük, nagy segítségére lenne a történészeknek, ha Kovách Géza több mint fél évszázados tudományos munkásságának jegyzékét egybegyűjtve tanulmányozhatnák. Remélhetőleg a Kovách-hagyaték feldolgozásával a jövőben ez is sorra kerül.

Akárhogyan is nézzük, a bevezetőben az Erdész Ádám által megfogalmazott célkitűzéseket a kötet maradéktalanul teljesíti, azaz a lassan a szakmai emlékezet mélyebb rétegeibe süllyedő, könyvtárakban őrzött írásokat egy időre újra életre kelti.

Sütő Kálmán Zsolt

Életpálya az erdélyi tanügy és művelődéstörténet szolgálatában Emlékkönyv Józsa János hídépítő munkásságáról

Józsa János: Tanulmányok. A kötet anyagát összegyűjtötte, a pályaképet összeállította Szilágyi Józsa Mária. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, [2016] 187 old.

Józsa János tanár úr egyidős volt a 20. századdal. Olyan személyiség, akit a század második felében nagyon sokan ismertek Kolozsvárt, sőt Erdély-szerte. Jóformán minden városban akadtak tanítványai. Őt tekintették a román–magyar művelődési kapcsolatok legelhivatottabb kutatójának. Egy életen át nemcsak tanította magyaroknak a román nyelvet és irodalmat, de a helyi és központi sajtóban is rendszeresen jelen voltak a román

irodalommal kapcsolatos írásai. Kitartóan fordított románról magyarra, de néha magyarról románra is, ha egy-egy író meg kellett ismertetni. Írásai szétszórva jelentek meg. Néhány nagyobb, erdélyi művelődéstörténeti tanulmánya viszont nem kerülhetett sajtó alá, mert nem felelt meg a pártpolitika elvárásainak.

Természetes gesztus Szilágyi Józsa Mária részéről, hogy már nyugalmazott egyetemi oktatóként